

Den svenska modellen i ny belysning

CHRISTER LUNDH*

Göteborgs universitet

Jakob Molinder, *Interregional Migration, Wages and Labor Market Policy: Essays on the Swedish Model in the Postwar Period*, Uppsala Studies in Economic History 111 (Uppsala: Uppsala universitet 2017). 241 s.

Innehåll och diskussion

Jakob Molinder har skrivit en sammanläggningsavhandling bestående av fyra uppsatser och en sammanfattande inledning. Den behandlar olika aspekter av den svenska modellen under efterkrigstiden, från 1945 till mitten av 1980-talet: den interregionala migrationen, löne- och inkomstspridning- och samt arbetsmarknads- och regionalpolitiken.

Avhandlingen anknuter till en omfattande litteratur om den svenska modellen med fokus på arbetsmarknadsrelationerna (*industrial relations*), lönepolitiken och arbetsmarknadspolitiken. Inom denna forskning har man främst studerat idéutveckling och modeller/system för lönebildning, i mindre utsträckning den faktiska löneutvecklingen och sambandet mellan bakomliggande faktorer och faktiska utfall på arbetsmarknaden såsom migrationsströmmar och lönespridning. Molinders avhandling representerar i det perspektivet förnyelse; här presenteras nya frågeställningar, nya datamaterial och i sammanhanget nya kvantitativa metoder för analys.

En utgångspunkt för forskningsfrågorna i de olika uppsatserna är den svenska modellen i Rehn-Meidners tappning: vinstdämpande ekonomisk politik, solidarisk lönepolitik och selektiv aktiv arbetsmarknadspolitik. Utifrån nya källmaterial och med hjälp av kvantitativa metoder prövar Molinder tidigare forskningsrön om den svenska modellen och kommer i flera fall fram till att vår bild behöver modifieras.

I introduktionen, den så kallade kappan, presenteras på ett föredömligt sätt det övergripande problemet och forskningsfrågorna, och de olika källmaterial och statistiska metoder som används i avhandlingens uppsatser.

* Professor i ekonomisk historia; fakultetsopponent

Den första uppsatsen behandlar den interregionala migrationen mellan län 1945–1985. Analysen baseras på data om nettomigration, vakanser och arbetsinkomster. Tidigare forskning har främst gällt tiden med AKU-data, det vill säga tiden efter 1960, och jämfört 1970-talet med 1960-talet. Den stora nettomigrationen under 1960-talet och den följande minskningen under 1970-talet har ansetts spegla utvecklingen av den svenska modellen och dess effekter på den ekonomiska strukturomvandlingen.

För sin studie har Molinder utifrån befolkningsstatistiken konstruerat ett nytt datamaterial med länsvisa, årliga nettomigrationstal från 1945 till 1985. Metoden har tidigare använts av Erland Hofsten och Hans Lundström som har beräknat den regionala nettomigrationen per decennium, en referens som dock saknas hos Molinder.¹ Genom att använda ett nytt datamaterial med länsvisa tal för nettomigration, vakanser och arbetsinkomster kan Molinder jämföra 1970-talet med perioden 1945–1960, vilket inte varit möjligt i de tidigare AKU-baserade undersökningarna.

Analysen baseras bland annat på paneldataregression och visar att nettomigrationen inte förklaras av skillnader i de regionala arbetsinkomsterna utan av skillnader mellan länen vad gäller frekvensen lediga jobb. Resultatet är därmed i linje med de flesta andra studier för senare perioder.² Påpekas bör dock, vilket Molinder gör (s. 111), att till exempel Svenja Gärtner som i sin avhandling hävdar att regionala löneskillnader drev den interregionala migrationen, använder industriarbetarlöner och bruttomigration.³ Molinder använder arbetsinkomster för den sysselsatta befolkningen och nettomigration, vilket möjligen kan förklara de olika resultaten. Molinder finner ingen skillnad mellan olika delperioder och tolkar det som att nedgången i nettomigrationstalet under 1970-talet förklaras av andra faktorer än de som ingick i regressionsmodellen. Molinder tänker sig till exempel att den ekonomiska strukturomvandlingen påverkade efterfrågan på arbetskraft på olika sätt i olika län.

Denna uppsats är gedigen och välskriven, väl förankrad i tidigare forskning och var vid disputationen i princip färdig för publicering. Molinder har valt att anknyta till den svenska diskussionen om internmigrationen under den svenska modellen, men materialet skulle också kunna användas för en undersökning som anknyter till internationell migrationsforskning, mer om detta nedan.

1. Erland Hofsten & Hans Lundström, *Swedish population history: Main trends from 1750 to 1970* (Stockholm 1976).

2. För en översikt, se Olle Westerlund, "Arbetslöshet, arbetsmarknadspolitik och geografisk rörlighet", *Ekonomisk Debatt* 29:4 (2001) s. 263–272.

3. Svenja Gärtner, "New macroeconomic evidence on internal migration in Sweden, 1967–2003", *Regional Studies* 50:1 (2014) s. 1–17.

I uppsats nummer två undersöker Molinder hur den solidariska lönepolitiken påverkade den regionala lönespridningen. Han använder nya data över genomsnittliga regionala arbetsinkomster, regional statistik över lönerna i tillverkningsindustrin och primärdata för verkstadsindustrin från Verkstadsföreningens arkiv. Genom att kombinera dessa material kan Molinder studera de regionala löneskillnaderna för en längre tidsperiod än vad som gjorts tidigare och därtill undersöka löneskillnader som sammanhänger med yrke och kvalifikationsgrad.

Även i denna uppsats använder Molinder kvantitativa metoder, regressionsbaserad dekomponering, för att beräkna lönepolitikens betydelse över tid och dess genomslag på bredden. Det deskriptiva diagrammet på sidan 33 visar att lönespridningen var ganska stabil under 1960-talet, men minskade från slutet av decenniet. Bilden bekräftas av de regressionsanalyser och dekomponeringar som Molinder företar. Den metodiska ansatsen gör det möjligt att identifiera och kvantifiera de viktigaste drivkrafterna bakom de skillnader som observeras. Ett resultat är att den solidariska lönepolitiken inte var lika betydelsefull under 1960-talet som under 1970-talet. Den regionala lönespridningen var stabil 1956–1968, det vill säga under de första 16 åren med samordnade centrala förhandlingar, men minskade från 1968. Inom verkstadsindustrin förklaras hela minskningen i lönespridning före 1969 av regionala effekter. Från 1969 minskade lönespridningen beroende på regioneffekter, yrkeseffekter och kvalifikationseffekter.

Den bild som Molinder ger av de regionala skillnaderna i arbetsinkomst skiljer sig från resultaten i till exempel Kristoffer Collins avhandling, som redovisar en minskande lönespridning mellan länen ända från början av 1960-talet.⁴ Sådana skillnader i resultat mellan forskare kan bero på att man använder olika inkomstbegrepp och studiepopulationer: Molinder studerar arbetsinkomster för den sysselsatta befolkningen, medan Collin studerar genomsnittliga löner för industriarbetare.

Utifrån den beskrivna analysen ifrågasätter Molinder föreställningen att den solidariska lönepolitiken var lika inflytelserik under 1960-talet som under 1970-talet. Här polemiserar Molinder både mot de forskare som tillskriver den solidariska lönepolitiken stor betydelse för den ekonomiska strukturomvandlingen och den interregionala migrationen under 1960-talet. Han vänder sig även mot de forskare som tror att reguljära marknadskrafter var viktigare för lönespridningen än vad den solidariska lönepolitiken var. Mitt intryck är att Molinders resultat ändå stämmer ganska väl med den etablerade bilden av hur lönebildningen utvecklades under 1960- och 1970-talen,

4. Kristoffer Collin, Christer Lundh & Svante Prado, "Exploring regional wage dispersion in Swedish manufacturing, 1860–2009", i Kristoffer Collin (red.), *Regional wages and labor market integration, 1732–2009* (Göteborg 2016) s. 47–77.

från normen om "lika lön för lika arbete" i Rehn–Meidner-modellen till låglönepotter och normer om "lika lön för allt arbete" på 1970-talet.

En annan reflektion rör valet av regionala arbetsinkomster för att studera den solidariska lönepolitikens betydelse. Den interregionala löneutjämningen kan hänföras dels till den geografiska utjämning som systemet med centrala branschavtal gav upphov till, dels till den utjämning mellan branscher som bland annat den solidariska lönepolitiken gav upphov till. Förmodligen skulle den solidariska lönepolitikens betydelse för löneutjämningen framträda tydligare om man studerade löneskillnaderna mellan olika industribranscher – jämför den berömda "lönestruten" som brukar illustrera den solidariska lönepolitikens effekter på lönerna inom olika avtalsområden inom LO. Även skillnaderna mellan kvinnors och mäns löner minskade markant under såväl 1960- som 1970-talen; år 1960 tjänade kvinnor i industrin 70 procent av vad männen tjänade, år 1980 var andelen 92 procent.

Den tredje skriften handlar om arbetsmarknads- och regionalpolitikens påverkan på de interna flyttningarna och är samförfattad med Jan Ottosson, Lena Andersson-Skog och Lars Magnusson och var vid disputationstillfället publicerad i *Scandinavian Economic History Review*. Studiens syfte är att analysera fenomenet politikskifte. Hur kom det sig, undrar författarna, att Sverige som var ett föredöme när det gällde rörlighetsstimulerande arbetsmarknadspolitik, den så kallade Rehn–Meidner-modellen, övergick till en regionalpolitik som syftade till att förhindra flyttning från skogslänen? Denna politikförändring beskrivs och analyseras med stöd av så kallad *shift-share*-analys för att jämföra mönstret mellan olika perioder.

Nettoutflyttningen från skogslänen – Norrland, Gävleborgs, Kopparbergs och Värmlands län – till mellersta och södra Sverige 1955–1970 kom att förknippas med Rehn–Meidnermodellen och ledde till protester på gräsrotsnivå inom fackföreningsrörelsen och socialdemokratin. Detta ledde till ett politikskifte inom socialdemokratin, från rörlighetsstimulerande arbetsmarknadspolitik till regional stödpolitik till utflyttningslänen. Shift-share-analysen visade att det fanns en regional komponent i ökningen av sysselsättningen i skogslänen från 1970, vilket tolkas som en effekt av den regionala stödpolitiken.

Den sista uppsatsen i avhandlingen är den i mitt tycke minst utvecklade. Forskningsfrågorna indikerar att studien ännu befinner sig i ett explorativt skede: vad kännetecknade de som fick flyttbidrag, och vilken betydelse hade flyttbidragen för den stora interregionala migrationen under 1960-talet och nedgången i migrationen under 1970-talet? Undersökningen är en fallstudie av Västernorrlands län och studiepopulationen utgörs av alla personer med flyttbidrag 1965, 1970 och 1975 samt arbetslösa, totalt 10 500 personer. Efter yrkesklassificering analyseras flyttbidragsmigranterna och,

med hjälp av multinominell och logistisk regression, benägenheten att flytta till jobb i en annan ekonomisk sektor eller till en ort utanför Västernorrlands län.

Studiens huvudresultat är att Rhen-Meidnermodellens aktiva arbetsmarknadspolitik inte var effektiv när den praktiserades i Västernorrlands län. De som fick flyttbidrag var ofta yngre och studenter i stället för arbetslösa och äldre. På liknande sätt beviljades flyttbidrag ofta personer från expansiva branscher i stället för från krisdrabbade branscher. Molinder finner ingen förändrad effekt av flyttbidragen efter politikskiftet 1970.

Denna avslutande uppsats är mindre genomarbetad än de övriga, och det finns saker som bör åtgärdas före publicering. Det råder dock ingen tvekan om att uppsatsen har potential när det gäller material och metoder att besvara forskningsfrågorna.

Slutomdöme

I sin doktorsavhandling behandlar Jakob Molinder flera viktiga institutioner i svensk efterkrigshistoria: Rehn-Meidnermodellen och den aktiva arbetsmarknadspolitiken, den solidariska lönepolitiken och regionalstödspolitiken. Dessa institutioner relaterar Molinder till flödena på arbetsmarknaden: den interregionala migrationen och löne- och inkomstspridningen. Tidigare forskning har ofta tillskrivit den solidariska lönepolitiken och den aktiva rörlighetsstimulerande arbetsmarknadspolitiken en stor betydelse för utvecklingen av löne- och inkomstkonvergens eller interregional migration. Studierna har huvudsakligen varit kvalitativa med illustrerande deskriptiv statistik.

Jakob Molinder ger i sin avhandling forskningen om arbetsmarknadsrelationer och politikskiften ett starkare kvantitativt inslag. Han letar upp nya kvantitativa material och använder regressionsanalys och dekomponeringar för att pröva om det i flödena på arbetsmarknaden finns skillnader mellan olika perioder och i relation till specifika politikskiften. Molinders avhandling representerar på detta sätt förnyelse av forskningen om arbetsmarknadsrelationerna.

I andra avseenden är Molinders avhandling mer traditionell, till exempel genom anknytningen till svensk forskning och den svenska kontexten. Min uppfattning är att Molinder har både material och tillräckliga metodkunskaper för att kunna anknyta till internationell forskning om migration, löne-/inkomstspridning och politikskiften. Men då måste forskningsfrågorna anpassas till de frågor som tas upp i den internationella forskningen och anknyta till denna litteratur. Fokus flyttas därmed från den svenska modellen till mer allmänna forskningsfrågor. Tydligast tycker jag detta är i den första uppsatsen som handlar om den interregionala migrationen; här finns

en helt annan litteratur, andra teorier och empiriska resultat, och andra frågeställningar än dem Molinder anknyter till.

Molinders avhandling gör att vi måste ompröva vår bild av hur arbetsmarknadspolitiken och den solidariska lönepolitiken påverkade flyttningar och lönespridning under 1960- och 1970-talen. I fortsättningen måste vi ta hänsyn till de nya datamaterial för tiden före 1960 som Molinder tagit fram och värdera hans försök att mäta skillnader multivariat och mellan olika perioder. Det kommer troligen att visa sig att en del skillnader i resultat beror på att forskare använder olika källmaterial, och då måste vi gå vidare och utvärdera dessa material.

Sammanfattningsvis är Molinder en ekonomi-historiker i Eli Heckschers anda, med rötter i både historia och ekonomi. Hos Molinder kombineras historikerns letande efter nya källmaterial med nationalekonomens förmåga att modellera och mäta effekter. Molinder är framgångsrik längs båda dessa dimensioner. Han har inte dragit sig för att leta nya källmaterial eller för tidsödande konstruktioner av nya källmaterial. Han förlorar sig dock inte i källmaterialet utan förmår hålla fast vid forskningsfrågan och utveckla modeller för analys. Jakob Molinders avhandling imponerar och indikerar en stor potential för framtida forskning i ekonomisk historia.